

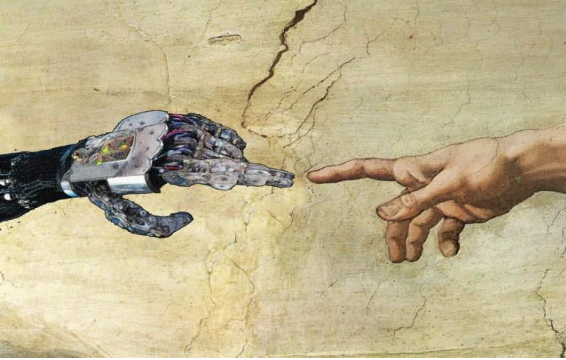
Проблеми початку та завершення людського життя в контексті підходів біоетики

- **Сенс життя та переосмислення безсмертя в сучасному житті людини**
- **Біо-тілесний аспект безсмертя**
- **Трансгуманізм: аргументи «за» і «проти»**
- **Віртуальне безсмертя. Актуальне безсмертя. Безсмертя в культурі**
- **Свобода людини в суспільстві новітніх технологій.**

Ідея людського безсмертя

- має дуже давню історію та не втрачає актуальності в наші дні. В ціннісних вимірах сучасної цивілізації життя людини є однією з головних цінностей. Тому природною є спрямованість соціальних програм, науково-технологічної діяльності на збереження та продовження життя людей. Межі такої діяльності визначаються не лише економічними та технологічними параметрами, а й стають предметом філософсько-світоглядного осмислення.

Витоки ідеї безсмертя

- пов'язані з міфологічними та давньо-релігійними уявленнями про вічність душі, її божественне походження. Давньогрецька філософія представила ейдетичне трактування безсмертя, тобто його зв'язок зі світом вічних ідей. Так, Платон трактує душу як першоначало життя, що існує вічно, вона не народжується та не вмирає.

Середньовічна європейська філософія

- була істотно пов'язана з культурою християнства. Відповідно обґрунтовувалося безсмертя душі. Вона пов'язувала людину з Богом. Християнство представило інакше, ніж у греків, розуміння смерті та безсмертя, яке ґрунтувалося на ідеї творення світу Богом. Вважалося, що душу Бог створив безсмертною, однак через гріхопадіння вона стала смертною. І лише Божа благодать повернула їй безсмертя.

Філософи доби Відродження

- Ніколай Кузанський, Джордано Бруно, наслідуючи традицію неоплатонізму, розмірковували про безсмертя душі, її приєднання до душі світової. В Новий час безсмертя душі відстоювали Р.Декарт, П.Гассенді, Б.Спіноза. Водночас розвиток природознавства у **Новий час** утверджував розуміння вічності матеріального світу, до якого долучена людина завдяки власній тілесності, природності.

Для І.Канта

- проблема безсмертя душі постала як сфера практичного розуму. Філософ наголошує існування в людині морального закону. Його непорушність, за І.Кантом, пов'язана з ідеєю існування Бога та безсмертя душі. Бог є гарантом добра та правди, а безсмертя душі дозволяє їй безмежно вдосконалюватися, прагнучи морального ідеалу., який відповідає природі людини.

Соціокультурний погляд на людину трактує безсмертя

- як втілення та збереження досягнень особистості – мистецьких, наукових, технологічних, соціо-практичних, освітніх в культурній пам'яті людства.
- Безсмертя займає чільне місце в філософії російських космістів М.Федорова, К.Ціолковського, О.Чижевського, в творах засновників та послідовників вчення про ноосферу В.Вернадського, Э.Леруа, Т. де Шардена, М.Моїсеєва. у технофутурологів М.Маклюена, Р.Курцвейла, А.Болонкіна, Я.Пірсона, К.Уорвіка, хоча і трактується по-різному.

Переосмислення безсмертя в сучасному житті людини

- Складні процеси цивілізаційного розвитку, глобальні кризи, що їх супроводжують, призводять до переосмислення понять, які репрезентують сучасне життя людини та його сенси. Зокрема предметом такого аналізу в сучасному соціо-цивілізаційному контексті є поняття «безсмертя».
- Можна сказати, що розуміння того, що є безсмертя, є своєрідним індикатором стану сучасної культури. Зокрема, філософське мислення фіксує прагматизацію та деталізацію розуміння безсмертя, тобто представлення його в дискурсі життєвих проблем, практичних втілень.

Сучасні філософські дослідження представляють безсмертя як концепт,

- тобто багатовимірне поняття, яке є однією з основ людської культури та філософії.
- Виходячи з того, як саме розуміється безсмертя, можливо прогнозувати і подальший розвиток філософської думки, і впливи на суспільну свідомість.

Вважається, що смерть закладена в основу будь-якого біологічного організму, зокрема і людського.

- Однак психіка відіграє захисну роль в тому відношенні, що в повсякденному житті мов би «скриває» усвідомлення такого. Нас оточують загрозливі ситуації буття, наявність смертності інших людей, однак ми поводимося так, мов би в глибині власного єства знаємо про своє безсмертя.
- Так, людина будує плани, залишає справи «на потім», мов би час її життя не обмежений.

В сьогоденних дослідженнях феномену смерті

- йдеться про неї не лише і не стільки як про фізичний кінець життя. Смерть розглядається як інструмент осягнення реальності, що проливає світло на поняття тілесності, гри, тексту тощо. Водночас спостерігається табування смерті – вона витісняється зі сфери суспільної свідомості на основі того, що концепт «безсмертя» постає в основі практично всієї повсякденної діяльності людини.

Концепт «безсмертя» не заперечує реальності смерті.

- Однак він дозволяє маскувати її лякаючу сутність. Водночас поняття безсмертя не заперечує сьогоденного життя, навіть з визнанням його конечності. Навпаки, воно активно працює в сьогоденному сприйнятті життя людиною.

Аналізуючи концепт «безсмертя» сучасна філософія наголошує двоїстість його визначень.

- Так, говорять про безсмертя в **буквальному сенсі** та в **метафоричному**. В першому відношенні безсмертя розуміють як нескінчене життя окремої людини, відсутність неминучості смерті. Метафоричне представлення безсмертя ґрунтується на співвідношенні людського життя та вічності, на осмисленні спів-буття людини та Всесвіту. Однак слід наголосити, що незалежно від способів розуміння концепту «безсмертя» в його основі є ідея вічного життя.

Біо-тілесний аспект безсмертя

- Перший аспект розуміння безсмертя – надія на біологічне, тілесне безсмертя.
- В сучасній цивілізації воно наближене завдяки новітнім біотехнологічним практикам, таким як генна інженерія, клонування, використання стовбурових клітин тощо. Зараз розвивається іммутологія – галузь, мета якої надати наукове обґрунтування правомірності постановки й реальної можливості рішення проблеми досягнення практичного безсмертя людини.

Дослідження перспектив розвитку технологій найближчого майбутнього дають підстави думати, що за кілька десятиліть життя істотно зміниться і буде продовжувати змінюватися усе швидше.

- Ці зміни неминуче породжують і будуть породжувати проблемні ситуації соціального й культурного характеру - і між соціумами, у яких зміни відбуваються з різною швидкістю, і усередині соціумів - між шарами з різним рівнем доступу до нових благ, між поколіннями.
- З одного боку, очевидно, що сьогодні переважає позиція обережного відношення до різних технологій модифікації людини.
- Проте, все більшої сили набирає міжнародний і міждисциплінарний рух, що називає себе **трансгуманізмом**, який вбачає в новітніх біотехнологічних практиках головний шлях подальшого розвитку людства.

Трансгуманізм: аргументи «за» і «проти»

- За визначенням прибічників цієї позиції, трансгуманізм - це гуманістична, заснована на осмисленні новітніх досягнень науки й техніки доктрина, що проголошує можливість і бажаність фундаментальних змін (поліпшень) природи людини, насамперед з використанням новітніх біотехнологічних практик.

Прибічники

трансгуманізму вважають, що людський вид не є завершенням еволюції, що людство перебуває на порозі її нового етапу.

- Людина продовжить еволюціонувати вже не під дією біологічних законів або законів соціальної еволюції, а завдяки науковому знанню, перетворивши еволюцію в керований процес.

На сьогодні позиція трансгуманізму оцінюється не однозначно. Вона має як прихильників, так і піддається критиці.

- Так, наприклад, відомий американський футуролог Ф. Фукуяма, висловлює занепокоєння суттю та впливом трансгуманізму.
- Очікувані трансгуманізмом результати по генетичному поліпшенню людини слід оцінювати, беручи до уваги двокомпонентний системний характер нашої тілесності. А саме те, що людська життєдіяльність регулюється двома типами програм - біологічною (геномом людини) і соціальною, надбіологічною (геномом суспільства), представленою кодами культури.
- Тому, цілком слушно постають запитання: як позначатися зміни генетичних програм на культурі? Чи не призведуть вони до знищення самих основ соціальності?

Проте, багато ідей трансгуманізму завоювали прихильників у колах філософів та науковців.

- У різний час на їхню підтримку виступали біоетик Артур Каплан, астрофізик Стівен Хокінг, генетик Джеймс Уотсон та ін. У цілому, трансгуманізм обговорює такі ж питання, що і біоетика, а саме: вплив новітніх біотехнологій на модифікацію геному людини, моральні проблеми клонування, трансплантології, евтаназії тощо.
- Втім, поки що важко судити, чи є трансгуманізм сучасною фазою гуманізму або ж з позицій трансгуманізму гуманізм взагалі буде відкинутий як щось архаїчне

Алармісти

- піддають трансгуманістичні наміри різкій критиці: «...якщо б вдалося створити «пост-людей» безсмертними,...то таке мало б низку фатальних наслідків...Безкінечне життя одних й тих же істот звело б до мінімуму можливість соціальних та культурних оновлень (щоправда, навряд чи в такому нелюдському суспільстві існувала б культура). Зникли б такі найголовніші смисловизначаючі цінності людського життя, як піклування про дітей та літніх людей (бо не було б ні тих, ні тих), розуміння іншої людини та її проблем (оскільки і таких проблем не було б), любов до іншої людини, яка включає в себе піклування та розуміння любимого, усвідомлення крихкості людського життя; втратили б сенс такі чесноти, як мужність та героїзм, бо вони передбачають самопожертву та можливість втратити життя».
- Отже, оцінки трансгуманізму істотно різняться – є позитивні, нейтральні та різко критичні.

Джерелом

- більшості очікуваних у близькому майбутньому у досягнень у трансформуванні людської тілесності є явище, що одержало назву «NBIC-конвергенція». Суть його полягає в злитті чотирьох науково-технологічних напрямків, перші букви яких і дали назву цьому явищу. Ці напрямки: N – нанотехнології; B – біотехнології; I - інформаційні технології; C - когнітивні науки. Завдяки NBIC-конвергенції з'являється можливість якісного росту можливостей людини.

Розвиток NBIC-технологій

- істотно змінює природний та соціальний світ і, відповідно, наші уявлення про нього. В світоглядному відношенні принципово, **що змінюються змісти та сенси таких понять, як природа, життя, людина, розум.** Вже зараз живі істоти створюються штучно за допомогою генної інженерії. Не важко припустити, що настане день, коли стане можливим створювати складні живі істоти з окремих елементів молекулярних розмірів. Таке неминуче буде означати трансформацію наших уявлень про народження й смерть.

В спектрі моральних проблем,

- що постають в світлі можливостей та впливів новітніх технологій, постає і **проблема «границь людяності, людського», тобто меж між «людиною» та «постлюдиною».**

Трансгуманізм -

- **своєрідна рефлексія над новітніми технологічними практиками. Її специфіка пов'язана з потребою позитивної оцінки новітніх біотехнологічних практик в філософській, науковій та масовій свідомості на противагу лише тільки їхній міфологізації в контексті людських страхів та побоювань.**

Відповідно трансгуманістичні оцінки ґрунтуються скоріше на врахуванні того, що вже стало реальністю та невід'ємною частиною життя сучасної людини, ніж на констатуванні гіпотетичних загроз.

- **В той же час, природним є побоювання дослідників та широкої спільноти беззастережно прийняти тезу про моральність дозволу необмеженого технологічного покращення людини. При всіх своїх потужних можливостях, NBIC-конвергенція, її наслідки та течія трансгуманізму потребують уважного й неупередженого наукового аналізу та виважених філософських оцінок.**

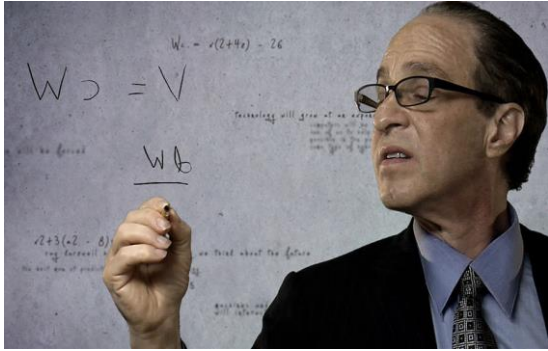

Сучасний дискурс

- представлення антропологічної ролі інформаційних технологій в моделюванні сценаріїв досягнення безсмертя в процесі формування інакшої людини – «боголюдини», «транслюдини», «біокіберлюдини», «постлюдини», «віртуальної людини», «Homo immortalis» (людини безсмертної) тощо дозволяє виокремити нову концептуальну ситуацію представлення людського безсмертя. Йдеться про концепцію **«віртуального безсмертя»**.

Віртуальне безсмертя

- Ситуація подвоєння реальності людського буття завдяки створенню віртуального світу перенесла обговорення проблеми безсмертя в іншу площину. Останніми роками з'явився термін **«віртуальне безсмертя»**. Людина вперто шукає шляхів увіковічення свого життя. За прогнозами вже до 2020 року на технології антиейджинга буде витрачатися біля 100 млрд. доларів. Передбачається, що до цього часу будуть знайдені біологічні, кібернетичні та інші способи подовження життя. Однак особистісне безсмертя пропонується вже сьогодні шляхом втілення бажаної інформації про себе в **інфпросторі інтернету**. Гарантувати безсмертя допоможуть регулярні бек-апи інформації про людину на серверах, що розташовані на трьох континентах – в Америці, Австралії та Європі.

Віртуальне безсмертя приблизно з 2035 року припускає американський дослідник, футуролог Р. Курцвейл.

- Таке можливе шляхом «єднання» людини та складної комп'ютерної техніки. Незабаром ком'ютери стануть такими довершеними, що стануть основою трансформування людського тіла, розуму та й взагалі всієї цивілізації. Штучний інтелект дозволить подолати старіння та продовжити життя до нескінченності.

Комп'ютери стануть продовженням інтелектуальних функцій людини.

- Приблизно через 35 років власне людська цивілізація, яку ми знаємо сьогодні, завершиться. Основа таких міркувань – **концепція сингулярності**. Вона описує гіпотетичне вибухоподібне зростання швидкості науково-технічного прогресу, до якого призведе створення штучного інтелекту та машин, що самовідтворюються, інтеграція людини з комп'ютерами або значне збільшення можливостей мозку людини на основі біотехнологій.

- На думку Ілона Маска, вже у 2024 році штучний інтелект (ШІ) буде нести реальну загрозу людству.
-
- Цікаво, що найгучніші попередження про можливі загрози розробок в області штучного інтелекту лунають саме від тих, хто працює в цьому напрямку або інвестує в нього. Так, минулого року з подібною заявою виступив і Маск. Він вважає, що ШІ «потенційно небезпечніший, ніж ядерна зброя» і це може бути найбільшою загрозою для людства, як цивілізації. Адже держави будь-якою ціною будуть намагатись перевершити одна одну в області вивчення і створення ШІ.
-

Певного поширення набула також програма створення штучного тіла –

- з неорганічних матеріалів, які легко замінювати, та яким не потрібні їжа та кисень. Якщо переписати інформацію з мозку людини на спеціальний людиноеквівалентний чип (ЛЕЧ) та вставити його в тіло, яке здатне до саморуху та має чисельні необхідні датчики, то така система може існувати потенційно безкінечно. Прогнозується можливість створення таких чипів вже через 10-15 років. Однак вони будуть дуже кошковними – декілька мільйонів доларів, отже доступними спочатку тільки заможним людям.

За прогнозом британського футуролога Я.Пірсона,

- віртуальне (цифрове) безсмертя чекає на людство в найближчі півстоліття. Приблизно у 2050 році комп'ютерні технології досягнуть такого рівня, що людську свідомість можливо буде повністю перенести в суперкомп'ютер. В момент смерті людини головний мозок буде скановано, та інформація про нейронні структури потрапить в комп'ютер. На думку дослідника, завдяки такій «оцифровці» людина, не помітивши смерті, плавно переміститься у віртуальну реальність, де зможе жити вічно. Таким чином наша свідомість зможе пережити момент смерті, яка перестане взагалі бути проблемою для людства.

Актуальне безсмертя

- Однак постає питання: чи можливо вважати такі складні електронні людино-машинні системи - людьми? Збережуться пам'ять, звички, уявлення, тобто всі вияви свідомості, які ґрунтувалися на діяльності людського мозгу. Однак чи здатні такі електронні втілення відтворити все багатоманіття людської культури, духовності, яке накопичувалося тисячоліттями, зокрема і багатство практик та чуттєвості людської тілесності, яка також є плодом довготривалого природного та соціального розвитку? Людська тілесність, як було показано вище, не є просто механічним додатком до свідомості, мислення, інтелекту. **Лише унікальне поєднання людської тілесності та свідомості дозволяє говорити про феномен людини – складну багатовимірну цілісність.**

«Актуальне безсмертя»

- Йдеться зокрема про те, що можливо розширити сприйняття часових меж індивідуального життя. Відомий такий факт. Один і той же проміжок часу дитина і доросла людина сприймають по-різному: для дитини одна година тягнеться повільно, дорослі вважають, що навіть роки є швидкоплинними. Таке пов'язують з **новизною подій**, що відбуваються. Дитина весь час відкриває світ, стикається з новим та невідомим. У дорослої людини життя більшою мірою стереотипне, з усталеним побутом та звичками. Таке зменшує інформаційно цінні події, які є індивідуально значущими. Якщо погодитися, що міра інформації визначається несподіваністю повідомлення, його нетривіальністю, то виходить, що якщо ми наповнюємо життя подіями, воно суб'єктивно розтягується, подовжується.

Отже, маємо діяти, спілкуватися, ТВОРИТИ.

- Тоді можливо розширити межі власного життя. Знакова постать нашого часу Стів Джобс зауважував, що змолоду сформулював максимум власного життя: **прагнути прожити кожен день так, мов би він є останній**. Всі ми знаємо, як багато досягла ця особистість.
- **Звісно, таке ставлення до кожного дня свого життя не означає, що не потрібно будувати довгострокові плани. Потрібно, як потрібно наповнювати кожен день, створюючи потік подій власного життя, рухаючись в ньому в напрямках особистісного розвитку, які означили для себе.**

Безсмертя в культурі

- В світлі проаналізованого, другий варіант розуміння безсмертя, про який йшлося раніше – не «буквальний», а «метафоричний», тобто, безсмертя особистості в культурній пам'яті людства, наступних поколінь, нащадків не втрачає свого значення в сучасному світі.
- «Поки зберігається віра у вічні та абсолютні засади Істини, Добра, Справедливості, Краси, поки люди здатні відчувати свою причетність до їхньої реалізації у світі, кожен, зрештою, може сказати про себе словами поета: «Ні, весь я не умру», оскільки його життя хоч якоюсь мірою сприяло здійсненню цих високих цінностей». Дійсно, такими є глибинні засади людськості.
- Не зважаючи на враження утопічності вони невмирущі, постійно відтворюються, навіть в сьогоденному, такому прагматизованому суспільстві.

Людство не втомлюється пізнавати світ.

- Величні, вражаючі своїми надбаннями споруди знань, представлених наукою, філософією, мистецтвом, багатоманітний предметний світ, створений на основі здобутих знань, пам'ятки культури всіх історичних часів – за ними імена людей, їхнє життя, їхня самовіддана праця, захоплення, любов. Сократ, Г.Сковорода, Рафаель Санті, Леонардо да Вінчі, В.Моцарт, С.Рахманінов, Т.Шевченко, Л.Українка, М.Скłodовська-Кюрі, С.Ковалевська, І.Сікорський, С.Корольов, М.Пирогов, В.Вернадський увічнили себе в своїй творчості, хоча й не ставили таке за мету. Вони безсмерті в пам'яті багатьох і багатьох поколінь людей.
- Багатоманітність людського життя, пошуки сенсів, ставлення до смерті та розуміння безсмертя передбачають відповідний простір для самореалізації особистості. Він гарантований, якщо людина **є вільною**.

Вибір людини як необхідний момент соціального розвитку передбачається сучасним синергетичним баченням світу.

- **Синергетика** вивчає поведінку складних людиновимірних систем, що самоорганізуються – живого, екологічних систем, суспільства, людини. Тобто, систем, що здатні в своєму розвитку ускладнюватися та в структуру яких включена людина та її діяльність. Такі системи здатні в певний момент свого розвитку здійснювати вибір подальшого шляху з декількох можливих варіантів. І вплив людини в такому виборі може відіграти істотну роль.

Отже,

- в сучасній цивілізаційній ситуації людство має усвідомлювати, що потрібна світоглядна та практична переорієнтація – від одномірності сприйняття світу та людини до багатомірності. Відповідно це перехід в глобальному мисленні від однозначних далекосяжних планів до гнучкої позиції, що враховує коеволюцію людини та природи, постійний зворотній зв'язок і корекцію пізнавальної і діяльній позиції людини відповідно до змін, які вона вносить в світ природи та соціуму, у свій власний світ.

-

Свобода людини в суспільстві новітніх технологій.

- В роботах філософів висловлюється занепокоєння тим, що новітні технології, зокрема біотехнології, програмуючи біологію людини, трансформуючи її гени, створюють основу для **обмеження людської свободи**. В цікавій роботі німецького філософа Ю.Габермаса «Майбутнє людської природи. На шляху до ліберальної еугеніки?» представлений спектр складних філософських, етичних та соціальних проблем, які постають у зв'язку з новітніми біотехнологічними практиками – генною інженерією, клонуванням тощо. Ю.Габермас розглядає гіпотетичну ситуацію, в якій батьки вирішують, якою генетично має бути їх дитина. При цьому вони виходять з того, чому самі віддають перевагу, «мов би мова йшла про деяку річ.

Однак,

- оскільки ця сама річ розвивається в особистість, егоцентричне втручання батьків....може мати для особистості, яка дорослішає, екзистенціальні наслідки. Однак виходячи з генетично фіксованих «вимог» неможна отримати відповідь у власному сенсі цього слова. Тому що в своїй ролі програмуючих осіб батьки ще не могли визначити той напрям історії життя своєї дитини, в межах якого вони будуть сприйматися дитиною як автори цих вимог». На основі таких міркувань філософ робить висновок, що прибічники генетичних трансформацій людини – «ліберальної євгеніки», проводячи паралель між природним та соціальним розвитком дуже спрощують розуміння людини.

Крім того, усвідомлення власної «штучності», запрограмованості може завадити свободі людини як її внутрішньому стану.

- Свобода - це не кількісно зафіксований, параметрично визначений показник, а, насамперед, внутрішнє переживання. І виникає воно на межі перетину нашого внутрішнього світу й світу зовнішнього. Саме врахування розуміння свободи людини як «внутрішньої свободи» не дозволяє вважати цілком переконливою думку, що новітні технологічні практики розширюють ступені свободи людини, а породжує сумніви в цьому. Йдеться про те, що свобода обов'язково передбачає вибір. В той час як технологічні практики можуть відібрати його ще до народження

Ілюзорність свободи як ототожнення її з можливостями новітніх технологічних практик та результатами біотехнологічної революції наголошує Ф. Фукуяма.

- Відсутність меж для творчої діяльності людини, яка ґрунтується на новітніх біотехнологічних практиках, ще не означає, що людина має безмежну свободу: «Ми не маємо приймати будь-яке майбутнє заради фальшивого прапора свободи, чи то свобода нічим не обмеженого розмноження або свобода необмеженого наукового дослідження. Ми не маємо вважати себе рабами неминучого технологічного прогресу, якщо цей прогрес не слугує людським цілям». Отже, свобода виявляє себе як контроверза будь-якій залежності, включаючи залежність від новітніх біотехнологічних практик. Тільки усвідомивши це, особистість спромагається бути вільною, не підкорятися – чинити «раціональний супротив».
- **Отже, збереження внутрішнього простору свободи є необхідною умовою загальної свободи людини.**

Тому виникає питання про межі технологічного втручання

- в людське біологічне та особистісне, а також в природу, біосферу. яке в моральному контексті постає як питання про відповідальність. На думку Е.Агацці, якщо людина завдала відчутної шкоди природі своїми діями, зокрема дослідницькими, то відповідальність може проявлятися в рішенні **обмежити певні дії людини**. Дослідник вважає, що таке обмеження не суперечить людській свободі: «Ми маємо визнати, що можливе або навіть обов'язкове регулювання тієї чи тієї діяльності зовсім не суперечить тому, що ця діяльність здійснюється вільно... Ми маємо право і навіть зобов'язані виступити на захист свободи науки і техніки. Однак при цьому не маємо забувати, що така **свобода пов'язана з певними обмеженнями**, необхідними саме для того, щоб не порушувалися інші важливі права людини».

Отже,

- **хоча новітні технологічні практики в змозі розширити людську свободу, немає гарантії, що проєктовані цілі використання біотехнологічних практик будуть реалізовані відповідно задумам, оскільки потрібно врахувати ризикованість втілення проєктів. Тому ситуація постнекласичності – це ситуація невизначеності, в якій можливість свободи пов'язана зі слідуванням моральному закону.**

Людина техногенної цивілізації

- відчула себе "творцем", можновладцем – на основі фантастичних успіхів науки та сучасних технологій. Однак вона має взяти на себе і величезний тягар відповідальності за наслідки своєї діяльності. Принаймні, потрібні відповіді про міру дозволеного втручання людини, науки, технології в світ природи і культури, в свою власну природу. Потрібно визначити ті етичні орієнтири, які дозволяють або забороняють людині конструювати світ у відповідності зі своїм проектом, так би мовити, на власний розсуд.

-

Перспективи людини

- Взагалі поняття «перспектива» походить від латинського *perspicere*, що означає «дивитися крізь». Окреслення людських перспектив потребує подивитися крізь час та простір сучасного в проєктоване майбутнє, що досить складно. І тому, разом з прогнозами, які зараз здаються науково-обґрунтованими, в такому баченні обов'язково буде присутній і момент «додумування», навіть фантазування. Однак, як показує людська історія, часто-густо прогнози, які здавалися фантастичними, справджувалися та ставали реальністю.

-

Отже, що можна представити, заглядаючи з сьогодення в майбутнє, узагальнюючи філософськими міркуваннями людські перспективи?

- Принаймні, можливо окреслити ті точки людського буття та проблеми, що з них випливають, як такі, що визначають людське майбутнє. Серед них **по-перше**, взаємини людини та біосфери, глобальна екологічна проблема. Шляхи врегулювання цієї ситуації обґрунтовані концепцією **коеволюції** людини та природи. Термін «коеволюція» означає такий спільний розвиток людства і біосфери, який не виводить параметри біосфери зі стану гомеостазу, забезпечує збереження людського роду як біологічного виду і умови для подальшого розвитку людства в системі культури і цивілізації. Світоглядні і методологічні засади концепції коеволюції можна визнати тими орієнтирами пізнання і діяльності людини в природі, що спроможні гарантувати екологічну безпеку. Людина має усвідомити, що для її виживання і культурно-цивілізаційного розвитку необхідно існування біосфери як природної глобальної екосистеми у всій різноманітності її біотичних структур і абіотичних компонентів.

По-друге,

- створення умов – природних та соціо-економічних для забезпечення подальшого розвитку людства. Таке можливе на основі стратегії **сталого розвитку суспільства**, що передбачає соціоекономічний розвиток як раціональне та екологічнобезпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів; підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і примноження якості довкілля та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва. Інакше кажучи, сталий розвиток — це насамперед економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації і забруднення довкілля. Тобто, сталий розвиток - це системне поєднання трьох головних напрямів сталого розвитку суспільства: економічного, екологічного та соціального.

По-третє,

- це збереження та відтворення багатоманітності людської культури, як довкілля в якому постає та розвивається людина, в якому формуються та знаходяться сенси її буття. Ф.М.Достоевський писав, що «таїна буття людського не в тому, щоб тільки жити. Без твердого уявлення собі, для чого їй жити, людина не погодиться жити та скоріш знищить себе, ніж зостанеться на землі, хоч би кругом її все були хліби». Шлях досягнути такого – діалог культур, толерантність у людському спілкуванні.

По-четверте,

- можливість самореалізації людини, особистості. Таке передбачає перспективи свободи, про що вже говорилося вище.
- Чи зможе людина в світі, що дуже швидко змінюється, зберегтися – як соціальна істота та вид *Homo sapiens*? Покаже історія. Сьогодні можемо констатувати, що можливості новітніх технологій та стрімкість соціо-цивілізаційних змін на їх основі вражають. Науково-технологічний розвиток зупинити не можливо. Заклики та проекти морально-етичного його регулювання є одним з шляхів, який філософи та вчені пропонують сьогоденному людству. Однак, чи зможе людство проявити мудрість, обмежити розвиток та використання технологічних новинок в різноманітних галузях свого життя заради збереження життя? Поки що важко переконатися в цьому. А реальність війн, антропогенних катастроф, наростаючий конс'юмеризм свідчать як раз на користь протилежного.

Чи є у сучасного людства перспективи?

- Хочеться вірити, що так. Не дивлячись на стрімку технологізацію всіх сфер людського життя, біотехнологічне та комп'ютерне творення штучних живих систем, феномен людини залишається загадкою, таїною. І надалі його осмислення потребуватиме комплексності – представлення виявів людського в багатоманітності практик людини, в науково-технологічних, соціокультурних та морально-етичних вимірах.